

Istraživanje svakodnevice u "Diogenešu"

Crnojević, Sofija

Undergraduate thesis / Završni rad

2012

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:478865>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-07**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij Hrvatskog jezika i književnosti i Engleskog jezika i
književnosti

Sofija Crnojević

Istraživanje svakodnevice u *Diogenešu*

Završni rad

Mentorica: prof. dr. sc. Zlata Šundalić

Osijek, 2012.

SADRŽAJ

1. SAŽETAK.....	3
2. UVOD.....	4
3. OSAMNAESTO STOLJEĆE I BANSKA HRVATSKA.....	4
4. PROSVJETITELJSTVO U HRVATSKOJ.....	6
5. TITO BREZOVAČKI.....	7
5.1. OPUS.....	7
5.2. POLITIČKE PJESME.....	8
5.3. BREZOVAČKI – DRAMSKI PISAC.....	8
6. <i>DIOGENEŠ</i>	9
7. ANALIZA SVAKODNEVICE.....	10
7.1. HRANA.....	10
7.2. STANOVANJE.....	14
7.3. PIĆE.....	14
7.4. MODA.....	16
7.5. OBIČAJI.....	17
8. O SVAKODNEVICI <i>DIOGENEŠA</i> U KONTEKSTU REGIONALNE KNJIŽEVNOSTI.....	19
9. ZAKLJUČAK.....	20
10. LITERATURA I IZVORI.....	22

1. SAŽETAK

Prije analize elemenata svakodnevice u *Diogenešu* donesen je opis stanja u Banskoj Hrvatskoj te opus autora. Tito Brezovački bio je politički vizionar koji se nije bojao izraziti svoje mišljenje, bio je svećenik u razdoblju kada to nije bilo najpoželjnije zanimanje. Nadalje, smatran je najboljim dramskim piscem hrvatskog prosvjetiteljstva. *Diogeneš*, komedija u pet činova, temelji se na motivu o dvojici braće koji su izgubili kontakt i sada se traže. Središnji je lik komedije Diogeneš koji u komediju uvodi likove različitih staleža i ne suspreže se reći im sve što misli o njima, stvarajući pritom brojne sentimentalne i plemenite epizode koje su bile omiljene na pozornicama osamnaestog stoljeća. Svakodnevica u djelu analizirana je prema sljedećim sastavnicama - hrana, stanovanje, piće, moda, običaji. Svaka sastavnica potkrijepljena je primjerima iz djela, analizom i objašnjenjem iz literature. Zaključno, dana je usporedba *Diogeneša* i ostalih djela regionalne književnosti.

Ključne riječi: Diogeneš, Banska Hrvatska, Brezovački, prosvjetiteljstvo, svakodnevica.

2. UVOD

Tema i zadatak ovog rada analiza je svakodnevice u djelu Tita Brezovačkog – *Diogeneš*. Prije same analize opisano je stanje u Banskoj Hrvatskoj u 18. stoljeću, također je dan kratak osvrt na prosvjetiteljstvo u Hrvatskoj, a zatim je opisan život autora i prikazan njegov opus na temelju četiri povijesti hrvatske književnosti. Nadalje, analizirani su elementi svakodnevice prema sljedećim kategorijama – hrana, stanovanje, piće, moda, običaji. U analizi pojedinih sastavnica korištene su ponajviše dvije knjige – Braudel, Fernand, 1992. *Strukture svakidašnjice. Materijalna civilizacija, ekonomija i kapitalizam od XV. do XVIII. stoljeća* te Sarti, Raffaella, 2006. *Živjeti u kući. Stanovanje, prehrana i odijevanje u novovjekovnoj Europi (1500.-1800.)* u kojima se nalaze brojna objašnjenja i analize života ljudi u 18. stoljeću, što je primjenjivo i na način života opisanog u *Diogenešu*. Na kraju je dana usporedba *Diogeneša* s ostalim reprezentativnim djelima Banske Hrvatske kako bi se dobila potpunija slika svakodnevice 18. stoljeća.

3. OSAMNAESTO STOLJEĆE I BANSKA HRVATSKA

Sjeverna, tzv. Banska Hrvatska, poslije tursko-mletačkih osvajanja nositeljica hrvatskih povijesnih predaja i zvana, da na pragu novih vremena postane maticom narodnog života, našla se u toku osamnaestog stoljeća u novim okovima, koji su sudbonosno zaustavljali njezin razvitak. Na nesreću, oslobađanje ugarskih i hrvatskih krajeva od Turaka došlo je upravo u to doba, kad su u kancelarije bečkih državnika stale prodirati teorije zapadnoevropskog apsolutizma. (Kombol, 1961: 323) Bogišić dodaje da je Banska Hrvatska ostala u „austrijskom smrtonosnom zagrljaju zajedno s vojnim krajinama i regimentama, u kojima se narodni život tek tužno i biološki najnužnije produžavao.“ (Bogišić, 1974: 294)

Iz hrvatske je zemlje u osamnaestom stoljeću definitivno izrezan znatan pogranični pojas koji je služio kao rezervoar poslušne i uvijek raspoložive vojne snage vanjskim i unutarnjim sukobima. (Kombol, 1961: 324) „Lice se je zemlje u dva posljednja stoljeća znatno izmijenilo; u opustjele krajeve na rubovima zemlje naseljeno je na nekadašnja sjedišta prastarog hrvatskog pučanstva, izginulog i raspršenog u doba neprestanog četovanja, mnogo novog stanovništva.“ (Kombol, 1961: 324) Bogišić se kritički osvrće na to razdoblje hrvatske povijesti te govori: „Nakon izгона Turaka novooslobođene krajeve, čitava područja hrvatskoga narodnog prostora, Austrija nije htjela prisjediniti Banskoj Hrvatskoj, nego je formirala i širila Vojnu krajinu, pretvarajući tako znatan dio Hrvatske u stalan vojnički logor, u arsenal ljudstva za ugušivanje nemira i za vođenje

trajnih vlastitih ratova. Hrvati su morali po evropskim ratištima ginuti za moć i interese bečkog dvora.“ (Bogišić, 1974: 293)

Razumljivo je da ovakve prilike nisu mogle povoljno utjecati ni na kulturni razmah hrvatskih krajeva, ma da se opća kulturna razina, osobito u sjevernim krajevima, od druge polovine osamnaestog stoljeća nesumnjivo dizala i navlastito broj škola i školovanih ljudi bivao sve veći. (Kombol, 1961: 324) S druge strane, Bogišić govori sljedeće: „Hrvatska književnost XVIII stoljeća karakterizira i sve veća međusobna povezanost pojedinih njezinih pokrajinskih dijelova. Teške i štetne povijesne okolnosti razlog su zašto ta povezanost nije bila veća, naglašenija i prirodno potpuna, dakle zapravo neprimjetna. Dirigiran povijesnim uvjetima, regionalizam je u hrvatskoj književnosti još uvijek bio snažan, ali se nužno povezivanje i logično osjećanje jedinstvenog duhovnog bića nije moglo zaustaviti ni spriječiti. U XVIII stoljeću ta se jedinstvenost napokon očitovala na cjeloukupnom hrvatskom području.“ (Bogišić, 1974: 311)

„Osamnaesto stoljeće prijelomno je stoljeće u kulturi i književnosti brojnih europskih zemalja. Nove, prosvjetiteljske ideje iz Europe stizale su i u naše krajeve, mijenjajući književnu produkciju, status književnog teksta, njegovu poetiku, a isto tako i čitalačku publiku. Kao i u prethodnim stoljećima, i u 18. je stoljeću hrvatski geografski prostor podijeljen na razne državne entitete, što se jasno osjeća i u kulturnom životu. No, za razliku od prethodnih stoljeća, novost je 18. stoljeća u tome što svi krajevi hrvatskih zemalja relativno intenzivno sudjeluju u kulturnom i književnom životu.“ (Fališevac, 2003: 79)

U sjevernoj je Hrvatskoj u prvoj polovini osamnaestog stoljeća izgledalo kao da je sjeme posijeno od Vitezovića uginulo. Čitavih pola stoljeća nije bilo ni jedne jake ličnosti, koja bi bila prihvatila i dalje izgrađivala njegove pobude. Isusovci i pavlini uz nešto svjetovnih svećenika bili su i dalje jedini ljudi pera i učenosti. (Kombol, 1961: 325)

„Kajkavski je dio hrvatske književnosti oduvijek imao više praktičan smjer, pa će mu to obilježje ostati i tijekom 18. stoljeća. Pavlini i isusovci, od kojih su posljednji do ukidanja isusovačkog reda imali u rukama naše više školstvo, nastavljali su u svom radu predaje prošlog stoljeća, pišući crkvenopovijesna, bogoslovska i druga učena djela latinskim jezikom, kao što su latinski pisali i drugi učeni pisci.“ (Kombol, 1961: 344-354)

Razdoblje uoči preporoda bilo je obilježeno borbom za hrvatski jezik i samostalnost, a istakao se i Tito Brezovački. Kombol objašnjava: „Progovara već i nova Hrvatska na usta Tita

Brezovačkog u mnogo zapaženoj pjesmi *Recursus trium sororum*. Progovara sasvim drugačijim tonom, podsjećajući na raspoloženje pred četrdeset i osmu.“ (Kombol, 1961: 397) Brezovački u pjesmi govori o tome kako se ne treba stidjeti hrvatstva i da je Hrvatska slobodna kraljevina, a oni koji se stide neka se pokore Hunima. (Kombol, 1961: 397)

U osamnaestom je stoljeću stvoren niz preduvjeta, koji su jačali osjećaje kulturne zajednice među pojedinim hrvatskim krajevima, u posljednjim stoljećima tako nemilo rascjepkanim. (Kombol, 1961: 398)

„Među kulturnim pitanjima naslijeđenim iz doba političke rascjepkanosti već je odavno najaktualnije bilo jedinstvo književnog jezika i pravopisa. Ono je zapravo, poslije prvih izjednačavanja u jeziku na čakavskom temelju pri kraju srednjega vijeka, već odavno bilo upućeno definitivnim pravcem u načelu i u povijesnoj stvarnosti.“ „(...) U osamnaestom je stoljeću ogromna većina najčitanijih hrvatskih knjiga napisana štokavski, i čitavo je pitanje već tada svedeno na dvojstvo između bogatije štokavštine i siromašnije kajkavštine, otežano činjenicom, da se je buduće općehrvatsko središte, Zagreb, nalazilo na području kajkavštine.“ (Kombol, 1961: 400) Nadalje, od Bogišića saznajemo da su sredinom XVIII stoljeća definitivno riješena ili na konačno rješenje usmjerena i neka bitna pitanja hrvatskoga književnog jezika i pisma. „(...) Sredinom XVIII stoljeća pobijedio je i novo štokavski tip govora, onaj iz Dalmacije i Dubrovnika, iz Hercegovine, Slavonije i jednog dijela Bosne, iako još nije bilo riješeno pitanje izbora između ijekavštine i ikavštine. Čakavština je prestala biti književni jezik u Hrvata, pri čemu je sve veću ulogu igrala i velika književna tradicija Dubrovnika, koji je već u XVIII stoljeću aktivno i plodno prihvaćao novoštokavski govor.“ (Bogišić, 1974: 312)

4. PROSVJETITELJSTVO U HRVATSKOJ

„Prosvjetiteljstvo se u Hrvatskoj zaustavlja i zadržava na želji i namjeri da narod pouči i prosvjetli u svakodnevnom životu, da ga civilizira u kući i oko kuće, u stanu, na radu, u ponašanju i odijevanju, da ga opismeni, da mu približi knjigu i „nauk“, da ga pokrene iz mrtvila neznanja i neprosvijećenosti u kojemu se zbog duge ratničke prošlosti već stoljećima nalazio. Želeći odgojno djelovati, hrvatski književnici toga vremena upozoravaju na potrebu sveukupna napretka, općeg obrazovanja i mijenjanja starih običaja, ali pritom ne zaboravljaju ni one prosvjetiteljske odgojne pobude koje proistječu iz rodoljubivih nastojanja da se u borbi za opstanak bude i čuvaju narodna svijest i narodna individualnost.“ (Bogišić, 1974: 314)

5. TITO BREZOVAČKI

Najbolji je dramski pisac hrvatskog prosvjetiteljstva Zagrepčanin Tito Brezovački. Imao je negativan odnos prema političkim i kulturnim projektima francuskog jakobinizma, ali i radikalni doživljaj jedinstva hrvatskih zemalja. O tome nema tragova u njegovu dramskom opusu, ali ih je mogao u njegovim latinskim i hrvatskim stihovima. (Prosperov Novak, 2003: 170) Povjesničar Branko Vodnik također govori o Brezovačkom s pohvalama: „Jedan se ekspavlin, Tito Brezovački, istakao kao najbolji kajkavski pisac u dopreporodno doba.“ (Vodnik, 1913: 358) Mihovil Kombol o Brezovačkom kaže da je kraj brojnih prijevoda i preradaba jedini pokušavao stvoriti originalnu kajkavsku komediju.

Tito Brezovački rodio se 1757. u Zagrebu, gdje spominje svoju „očinsku kuću“, u kojoj je proveo djetinjstvo i prvu mladost. Poslije humaniora u Varaždinu i Zagrebu stupio je u pavlinski red i svršio teologiju u Pešti. (Kombol, 1961: 406) Prosperov Novak objašnjava kako je Brezovački u Zagrebu bio u sukobu s biskupima koji su tvrdili da mu mise prekratko traju, da se ne priprema za propovijedi i da ne živi u skladu sa sakramentima. (Prosperov Novak, 2003: 170) Zbog nekih javnih istupa zamjera se biskupu Vrhovcu, pa mu i to pogoršava situaciju. (Franičević, Švelec, 1974: 364) Kao pavlin bio je neko vrijeme njemački propovjednik u Varaždinu, dok je poslije ukinuća pavlinskoga reda kapelanovao kraće vrijeme u Križevcima, zatim nekoliko godina u Rakovcu kraj Križevaca, rodnom mjestu svoje majke. Godine 1800. uspjelo mu je doći u Zagreb, gdje je doskora dobio prebendu sv. Ivana u župi sv. Marka. Kao prebendar proživio je u Zagrebu posljednje godine života u sređenijim imućvenim prilikama ne ističući se osobito revnošću u vršenju crkvenih dužnosti, zbog čega je i bio prekoren da hoda u suviše svjetovnom odijelu i da pokazuje sklonost prema *spectacula publica*. Umro je u Zagrebu 1805. godine. (Kombol, 1961: 406)

5.1. OPUS

„Brezovački je u sjećanju kasnijih ljudi dugo vremena živio samo kao komediograf, a ipak je njegovo ime oko osamstote često osvanjivalo na natpisnim stranama pojedinačno izdanih pjesama, kakve su tada izlazile iz zagrebačkih tiskara. Bile su to većinom latinske prigodnice, i po njima Brezovački ide u red posljednjih latinskih pjesnika.“ „(...) Među tim pojedinačno tiskanim prigodnicama samo su dvije hrvatske: *Uspominak*, napisan 1804. prigodom uvođenja milosrdne braće u novosagrađenu bolnicu na kasnijem Jelačićevu trgu i *Pisma baronu Juri Rožiću* iz 1805.“ (Kombol, 1961: 406) Prosperov Novak napominje kako su te pjesme jezično

vrlo vidovite, te da u njima nasljeđuje jezik i dikciju Andrije Kačića Miošića i pokazuje da pitanje jedinstva hrvatskih zemalja nije samo političko nego prije svega kulturno pitanje. (Prosperov Novak, 2003: 170)

5.2. POLITIČKE PJESME

Brezovački, ponesen živim rodoljubljem, progovorio je tonom krepke i ogorčene satire. Bilo je to 1790., kada se u zapaženoj latinskoj pjesmi *Dalmaticae, Croaticae et Slavonicae, trium sororum recursus ad novum proregem comitem Joannem Erdödy* poslije poznatih saborskih zaključaka žestoko oborio na Mađare i na svoje nesretno pokoljenje (*Sceleranda propago*), spremno da preda svoju slobodu drugome upravo u času, kad sav svijet toliko žudi za slobodom. (Kombol, 1961: 407)

Brezovački se javljao i kasnije političkim pjesmama prigodom važnih događaja, a neke od važnijih su sljedeće: *Ode inclytae nobilitati regnorum Dalmatiae, Croatiae et Sclavoniae* (latinska oda o borbi protiv Francuza); *Horvat Horvatom horvatski govori* (o revolucionarnim idejama francuske revolucije); *Ad ablegatos Croatiae ad diaetam anno 1805* (poziva hrvatske poslanike na zajedničkom saboru da rade kao dobri Hrvati). Iz njegova je pera vjerojatno i *Jeremijaš nad horvatskoga orsaga zrušenjem narekujući*, jednolična jadicovka nad pokvarenošću vremena (1801), kojoj je cenzura spriječila tiskanje. (Kombol, 1961: 408)

5.3. BREZOVAČKI – DRAMSKI PISAC

Hrvatski stihovi Tita Brezovčkog, nažalost, razočaravaju. Sve su pjesme pisane za praktične svrhe jednoga vremena, one su samo dokumenti vremena i svjedočanstva o njegovu gledanju na svijet, koji će doskora progovoriti i s pozornice u istom duhu. (Kombol, 1961: 408) Prosperov Novak napominje da će Brezovački ostati prije svega zapamćen kao odličan dramski pisac. (Prosperov Novak, 2003: 171)

Brezovački je kasno našao put do komedije. Njegovo je prvo dramsko djelo *Sv. Aleksi* (Zagreb, 1786). „(...) Istom oko dva decenija kasnije napisao je Brezovački svoju popularnu komediju *Matijaš Grabancijaš dijak*, prikazivanu u plemićkom konviktu (Zagreb, 1804).“ (Kombol, 1961: 408) Napisao je i komediju u pet činova *Diogeneš iliti sluga dveh zglubljenih bratov*.

„U tim djelima, posebno u *Matijašu* i *Diogenešu*, Brezovački je prikazao mnoge zanimljive crte i strane hrvatskoga građanskoga društva i života svoga vremena. Zbog aktivne cenzure morao je ostavljati po strani neke pojave i neke bitne probleme suvremenog života, koje je inače dobro

uočavao i osjećao. Ipak, i tako je rekao mnogo.“ „(...) I on je kao i Držić pronašao načina kako da svoju misao zaodjene i prikrije u suvremeno zabavljački intoniranu komediografsku maniru.“ (Bogišić, 1974: 366)

Posebna je pak zasluga i vrlina komediografa Brezovačkoga, posebna je kvaliteta njegovih djela i glavni element koji njegovim komedijama i danas osigurava životnost - jezik, njegova sočna kajkavština. „(...) Upravo neizvještačeni realistički jezik Tituša Brezovačkog svojom raznolikošću i bogatstvom te otvorenim svojim mogućnostima za nijansiranje poslužio je karakterizaciji likova i upoznavanju različitih društvenih slojeva. Brezovački je uspješno ostvario svoju želju da upravo jezičnim medijem svoju radnju i svoje susrete učini živim i pokretnim. U tu svrhu unatoč opterećenjima latinske i njemačke sintakse stvorio je posve zrelu varijantu osobita izražavanja već i prije njega oblikovanoga kajkavskog književnog jezika. Posebno treba istaći da je majstorski znao upotrijebiti izuzetno obilje riječi i podati im smišljeno i istančano opterećenje, pa se i u tom pogledu Brezovački ubraja među preteče moderne komedije.“ (Bogišić, 1974: 370)

6. DIOGENEŠ

Komediju Tita Brezovačkoga, *Diogeneš ili sluga dveh zgubljenih bratov*, objavio je Toma Mikloušić 1823. godine. (Bogišić, 1974: 366). Po glavnoj radnji, sagrađenoj na poznatom motivu o dvojici braće, koji su se nekoć izdubili pa se sad kroz pet činova traže, to je zapravo dirljiv komad s natjecanjem u plemenitosti i sa sentimentalnim tonom omiljenim na pozornicama osamnaestog stoljeća. No sam taj zaplet oko izgubljene braće, uostalom konvencionalan, jednoličan i dosta nevješto proveden, nije potpuno zaokupio Brezovačkoga, koji je svojem općinstvu želio izmamiti ne samo suze, nego i smijeh, uplećući zbog toga u tok radnje različite vragolije dijaka Zmeknirepa na račun lakomog i lakovjernog konobara Medobusa. Po sredini između dirljivih prizora oko braće i pučko lakrdijaških oko dijaka Zmeknirepa stoji Diogeneš, sluga obojice braće i izgubljeni sin jednoga od njih, kako se na kraju ispostavlja. Sudjelujući u jednima i drugima on povezuje obje radnje i zapravo je središnja ličnost komedije. On stoji po sredini i po crtama svoga značaja, ističući se s jedne strane čestitošću i privrženošću braći, a s druge strane skromnošću životnih zahtjeva, na koju su ga prisilile teške okolnosti, premda je nekoć vidio bolje dane. Ali glavna je svrha njegova djelovanja na pozornici drugdje. Dočekujući ljude različitih staleža, koji dolaze u okolinu njegovih gospodara, ima taj daleki i vrlo pojednostavljeni rođak Figaroa u prvom redu zadaću, da svakomu od njih izgovori istinu u brk, i

u tom svojem otkrivanju ljudskih naopakosti on je isto tako nosilac piščevih misli kao i Matijaš. Ni ovdje se razgovori ne kreću oko nekih visokih i revolucionarnih misli; nadutost viših službenika koji beru velike plaće, a rad ostavljaju nižima, spekulacije upravitelja gospodarskih imanja, srebroljublje liječnika i slična društvena zla svih vremena, a tada osobito aktualna, predmet su satire ovog dobronamjernog i trijeznog, ali inače konzervativnog i nepoletnog pisca. Tako se i ova komedija sasvim naslanja na prvu, ne odlikujući se dubljim otkrivanjem ljudskih duša ni izdnenadnostima radnja, već u prvom redu mjestimično živahnim i pučki duhovitim dijalogom i djelujući više kao kazališno nego kao književno djelo. (Kombo1, 1961: 409)

„Diogeneš, taj izgubljeni scenski sin bio je u svemu vrlo srodan Titu Brezovačkom, također izgubljenom sinu hrvatskog teatra, rasnomu dramskomu piscu koji nije imao pravu pozornicu. Bio je Brezovački politički vizionar koji nije imao političare da ga slijede, bio je svećenik u epohi antiklerikalizma, u vremenu u kojemu to nije bilo najpoželjnije zanimanje. I uza sve proturječnosti ostavio je čvrst i utjecajan opus, jer u svojim kazališnim nastojanjima nije bio usamljen. Sačuvalo se, naime, iz njegova vremena čak tridesetak komedija pisanih kajkavskim dijalektom, pretežito za potrebe sjevernohrvatskih sjemeništa, ali ponekad i za nešto otvoreniju scenu Plemičkog konvikta na zagrebačkom Gradecu.“ (Prosperov Novak, 2003: 171-172)

7. ANALIZA SVAKODNEVICE

„Materijalni život, to su ljudi i stvari. Proučavajući stvari, prehranu, stanovanje, odjeću, raskoš, oruđe, novčana sredstva, okvire sela ili grada – ukratko, sve ono čime se čovjek služi nije jedini način da se procijeni njegov svakodnevni život.“ (Braudel, 1992: 19) Potreban je detaljan uvid u sve navedene aspekte, povijesna podloga i usporedba s drugim djelima kako bi se dobila cjelovita slika i uvid u svakodnevicu.

Elementi svakodnevica u *Diogenešu* analizirani su prema sljedećim kategorijama: hrana, stanovanje, piće, moda, običaji. Raspored je takav zbog frekventnosti leksema pojedine kategorije, naime najviše dokaza svakodnevica pojavljuje se u opisu hrane, najmanje u opisu mode, a običaju su na posljednjem mjestu budući da oni dolaze kao zaključak, a i svi prethodni elementi isprepleću se kod opisa običaja.

7.1. HRANA

Govoreći o hrani u *Diogenešu* se najčešće spominje leksem kruh (23 puta); zatim žitek – žito (16 puta); pečenka (9 puta); juha (8 puta); meso (6 puta); slanina (5 puta); hrana (3 puta); mast, objed

i race dva puta; a sljedeći leksemi pojavljuju se samo jednom: govedina, marcipan, krumpir, sir, luk, race, popki, ribe, raki, piškori, želve, zrno, kukuruz, ocat, jaja, teletina, lemon, brašno i orah.

Kruh se spominje u svom osnovnom značenju, a ovo su neki od primjera iz djela:

Kelner (ziđe van pak se vu obo dve šake smeje): Hi, hi, hi! Ovomu sem dobro nadrobil vu juhu; bude si mislil, kam je meso, da je sama juha ostala? Jo, koršemardiner, budem ja drugomu bolši, kak sam sebi i moji ženi. Lepo hvalim! Ja vžijem više skoka na dan, kak on, anda je vredno, da i ja kaj bolšega pojem. On se pak čeli dan lenjari, anda mu je dosta , da mu se kruh vu juhu nadrobi. (90)¹

Diogeneš: Ti si vendar jeden parlavita cigan! Pojel si meso, posrkal si masnejšu stran juhe, potlam si nuter nafalatal kruha i mene na takav juškulum pozval. (90)

„Značaj i vrijednost kruha u europskoj prehrani plod su integriranja dviju različitih tradicija: s jedne strane rimske tradicije koja je, premda nije omalovažavala mlijeko, sir, povrće i meso, bila usredotočena na trijadu kruha, vina i ulja; s druge je strane tradicija „barbarskih“ naroda koji su prednost pridavali mesu, mliječnim proizvodima, pivu i vinu od voća, iako su ih objedinjavali sa zobenim kašama i ječmenim pogačama. To je spajanje u prvom redu dovelo do pojave dvaju fenomena: afirmira se ideja da je važno „jesti meso“, a kruh se sve više rasprostranjuje.“ (Sarti, 2006: 197)

Osim kruha u primjeru se spominje i juha, tj. citati govore o tome kako je kelner pojeo meso iz juhe, nadrobio kruh u juhu i takvo jelo donio Diogenešu, što je ovaj naravno primijetio i naljutio se zbog takva kelnerova postupka. Sarti navodi „mnogima je juha često „udova“, kako se u Toskani nazivala juha bez mesa.“ (Sarti, 2006: 203)

Osim kruha, koji se najčešće spominje, važna je i uloga žita.

Diogeneš: Nadalje je more biti cena dobra žitku, vi pak pišete, da se more kakov goder žitek dobro prodati... (96)

Žito se spominje u kontekstu prodaje i zarade na njemu. Javlja se i lik prodavača žita – Pazarovič. Naime, Diogeneš i Pazarovič raspravljaju o problemu prodaje žita, tko više duguje državi i tko traži više novca – trgovci ili gospodari.

¹ Doneseno prema: Tito, Brezovački, *Diogeneš*.

<http://dizbi.hazu.hr/index.php?search=2&paging=1&query=brezova%C4%8Dki&refineByDoctype=6>

Sve citate iz navedenog djela u ovom radu donosim tako da na kraju citata u zagradu stavljam broj stranice na kojoj se citat nalazi.

*Pazarovič: Grdo je bolje guli: je li mi trgovci, ali vaša gospoda ?
Diogeneš: Vsi jednako. (110)*

Diogeneš smatra da su svi jednako dužni, no Pazarovič se ne slaže i smatra da gospoda više zarade na žitu. Gospoda kupe žito i zatim ga prodaju po svojim cijenama, a trgovci moraju samo skupiti žito, pronaći prijevoz i na kraju prodati žito, a jelo si sami plaćaju, pa se Pazarovič pita zašto ne bi tražili veći dohodak.

Mi trošimo po dva meseca vu skupljanju žitka, pute, foringe, koštu drago plaćamo, i jezero neprilik i pogibeljih vžijemo, doklam ga vu orsag dopratimo. Za tulike anda naše stroške, trude i pogibelji, ako malo vekšega dobička potrebujemo, ne li pravično? (111)

Diogeneš se suprotstavlja govoreći da kada ide kupiti žito ni gospoda ni trgovci neće smanjiti cijenu, tako da on ne vidi veliku razliku između njih.

„U Evropi, žito je polovica svakodnevnog života ljudi. Neprestano, prema zalihama, prijevozu, nepogodama koje predskazuju i upravljaju žetvama, prema žetvama samima i, napokon, prema godišnjem dobu, cijena žita ne prestaje se mijenjati, upisujući se na naše retrospektivne grafikone poput oscilacija seizmografa. Te varijacije utječu utoliko više na život siromašnih što oni rijetko mogu izmaći sezonskim porastima time što će stvoriti u pravom trenutku obilne zalihe.“ (Braudel, 1992: 132-133)

„Trojstvo: žito, brašno, kruh, ispunja povijest Evrope. Ono je glavna preokupacija gradova, država, trgovaca, za koje živjeti znači „gristi svoj kruh“. Kruh, taj osvajač, u prepiskama tog vremena, bio je osobito istaknut. Dođe li do rasta njegove cijene, sve se počinje pokretati, i gomila prijeti.“ „(...) Dobra se žetva zato prihvaća kao nebeski blagoslov.“ (Braudel, 1992: 144-145)

Važno je istaknuti i ulogu kukuruza u prehrani.

Cigan: Ali je to ovak bilo. Ja sem išel čuvat moju kukuruzu. (106)

„Kukuruz je donio Columbo iz Amerike još na povratku sa svojeg prvog putovanja 1493. godine te se vrlo brzo rasprostranilo: prvih godina 16. stoljeća uzgajao se u mnogim španjolskim regijama; krajem 1520. bilo ga je u Portugalu i jugozapadnoj Francuskoj; nakon deset godina nalazimo ga u venetskom prostoru odakle se proširio na Balkanski poluotok i u Ugarsku.“ „(...) No, unatoč njegovu ranom rasprostranjivanju, dugo je vremena ostao marginalan proizvod korišten kao stočna hrana ili se pak uzgajao samo kao povrtna kultura prednost koje je bila da

nije bila podložna desetini i zemljišnim davanjima.“ „(...) Kao i ostale „nove“ kulture, i širenje kukuruza je u 17. stoljeću nakratko zaustavljeno: ono će se nastaviti u 18. stoljeću, ovaj put znatno bržim ritmom i s većim dometom. Tada su sami zemljoposjednici često poticali da ta tako plodna kultura izađe iz skrovitosti povrtnjaka te su podržali zamjenjivanje tradicionalnih žitarica manje vrijednosti kukuruzom. Naime, jednom kada je uzgoj kukuruza ušao u poljoprivredne ugovore, više nije uzmicao davanjima te je, zahvaljujući njegovim velikim prinosima, povećavao dohotke posjednika. Nadalje, zbog njegova visokog prinosa više se zemlje moglo namijeniti uzgoju za tržište, a manje održavanju seljačkih obitelji. Seljaci su se često pokušali oduprijeti tim nastojanjima, no bez većeg uspjeha tim više što velike gladi s polovice 18. stoljeća nisu pružale izbora. Na Balkanu se, na primjer, kukuruz na poljima počeo uzgajati nakon krize iz 1740./41., prvo uz bok ječmu i prosu od kojih su se tradicionalno pripremali dvopek i brašnena kaša, da bi ih zatim zamijenio.“ (Sarti, 2006: 205-206)

Nadalje, kruh, krumpir, sir i luk spominju se u razgovoru između Sebirada i Diogeneša:

*Diogeneš: Vi ste anda nikaj drugo jesti morali, kak sam **krumper, sira, luka i gda i gda kruha.*** (90)

„Krumpir se pojavio u andskoj Americi još u drugom tisućljeću prije naše ere na visinama gdje kukuruz ne uspijeva. On je spasonosni izvor, obično sasušen, kako bi se mogao zadugo sačuvati. Njegovo širenje u Starom svijetu nimalo neće biti nalik širenju kukuruza: vršilo se polagano, i nije bilo sveopće: Kina, Japan, Indija, muslimanske zemlje, nisu ga uopće prihvatile.“ „(...) Općenito, krumpir je u potpunosti pobijedio u Evropi tek potkraj XVIII. stoljeća, ako ne i u XIX. Ali, kao i kukuruz, tu i tamo imao je i ranih uspjeha.“ (Braudel, 1992: 172-173)

*Sebirad: Pomalo, pomalo! Ja imam dobru koštu, meni zverina malo gda fali: **divje race, popki, ribe, raki, piškori, želve, to mi se je vre vse prijelo.*** (95)

Braudel objašnjava: „Što se tiče Evrope, ona je u cjelini mesožderska: ima već više od oko tisuću godina što postoji mesnica oko trbuha Evrope. Ona je tijekom stoljeća, u srednjem vijeku, upoznala stolove pretrpane mesom i potrošnju na granicama mogućeg.“ „(...) Razlog je tome što je ona, daleko od sredozemnih obala, ostala dugo napola nenastanjena zemlja, s prostranim područjima za životinje, i što je stoga njezina poljoprivreda ostavljala široke mogućnosti stočarstvu.“ (Braudel, 1992: 103) Potvrdu navedenoga vidimo i u *Diogenešu*, iako se kruh spominje češće od mesa, pojavljuju se mnogobrojni leksemi koji govore o mesu kao čestoj pojavi u prehrani ljudi (govedina, race, ribe, raki, želve, teletina).

7.2. STANOVANJE

Od elemenata stanovanja najčešće se spominje hiža (27 puta), vrata (8 puta), kuhinja (3 puta), ključ (2 puta), a sljedeći elementi pojavljuju se jednom: vrt, štagalj, stol, oblok, dvor.

Diogeneš: Če bi vu kuhinju, drugam za vezda nimam puta. (Hermenegild odide vu hižu, Diogeneš za njim vrata zapre i ključa k sebi vzeme, pak odide govoreč): Vezda si naj čteje, kak mu se vidi, ja idem jedno malo vu kuhinju pogledati, da kaj toploga vu želudac hitim, ar je to vragometno po latinski pri ovom gosponu od obeda do obeda niti pomisliti za jesti, jošče menje smeti gladnomu biti. (86)

„Kada govorimo o kućama od XV. do XVIII. stoljeća jedva da možemo izdvojiti nekoliko općenitih crta, nedvojbenih, ali i bez iznenađenja. Vidiš jednu, vidio si sve i nema koristi od razmišljanja.“ „(...) Jedna kuća, kakva god da je, traje i neprestano svjedoči o sporosti civilizacija, kultura koje tvrdokorno nastoje sačuvati, održati, ponavljati.“ (Braudel, 1992: 282)

„Došlo je vrijeme da se otvore vrata i prozori. Sve do XVII. stoljeća vrata su uska, otvaraju se prema unutra omogućujući prolaz samo jednoj osobi. Velika dvostruka vrata dolaze kasnije. Ma koliko malo da se ide u prošlost (ili, ako je riječ o seljačkim kućama, još u XVIII. stoljeće), prozor je običan kapak od punog drveta.“ (Braudel, 1992: 315)

Zidane kuće spominju se kao luksuz:

Diogeneš: To su jošče male tadbine, ar ni niti pedeseti sluga, koji bi si iz svoje tadbine mogel jednoga koca, menje pak jošče jedne zidane hiže kupiti. (95)
Kakvo gospodarstvo pri kmetov gulenja imate, nimam volje povedati, ar zadovoljno vidimo, kak vam vaše gospodarstvo hiže zide i kapitale povekšava. (97)

„Za kamen, koji predstavlja raskoš, treba platiti cijenu, inače se nameću kompromisi, izlike: opeku i kamen miješali su već rimski i bizantski zidari, a redovito turski i kineski; upotrebljavali su i drvo i kamen ili su kamen čuvali samo za kuće vladara ili božje.“ „(...) Na Zapadu i Mediteranu bila su potrebna stoljeća da se uspostavi civilizacija kamena. Trebalo je eksploatirati kamenolome, birati kamen koji se lako obrađuje i postaje tvrdi na zraku. Trebalo je u to ulagati stoljeća.“ „(...) Kako prolazi vrijeme, tako se materijali izmjenjuju, i taj slijed označava liniju napretka i bogaćenja. Ali gotovo svagdje materijali i koegzistiraju.“ (Braudel, 1992: 284, 286)

7.3. PIĆE

Od pića najviše se spominje vino (24 puta), dva puta se spominju voda i napitek, a jednom kava, rozdiš, slivovica, punč, pivnica.

Diogeneš: sam ostal jesem delnik nesreče njiove, ar mi se jošče vezda lepo vidi, kak sem se vnogi put vu tokajskom vinu kupal, s tortami davil, s pečenkami kakti z glavnjami po kuhinji pohitaval. (87)

Staro vino najbolše, vsaki dan dva puta kava, rozoliš, slivovica, večer veksinum punč, toga nigdar ne menjka. Kočija nach der Mode, pokrita, harni okovani, konji zborni, to je moja najvekša pasi ja. (95)

„U odnosu na današnje kriterije, u procjeni kvalitete vina ipak su uz „vodenost“ u igri bile i druge varijable, poput kiselosti i boje. One su u nekim slučajevima upravo predložene veze vodenastih vina i nižih društvenih slojeva činile neprimjenjivima. Ukusi viših klasa nisu uvijek i svugdje bili jednaki, štoviše, do 17. stoljeća se samo tamno crno vino (*vino negro*) smatralo priprostim namirnicom primjerenom nižim slojevima.“ „(...) Premda su najsiromašniji stanovnici grada pili samo vodu, a brđani birali između potoka i mlijeka, alkoholna pića različite jakosti bila su glavna pića velikog dijela stanovništva. Najrasprostranjenija pića bila su vino i pivo.“ (Sarti, 2006: 211)

Iako se pivo ne spominje tim leksemom u djelu, spominje se pivnica, što upućuje na konzumaciju piva u tom razdoblju.

„Vino je bilo rasprostranjeno osobito u sredozemnoj Europi, no cijenili su ga viši slojevi čitavog kontinenta. Pivo je prevladavalo u sjevernoj i istočnoj Europi no konzumiralo se i na Iberskom poluotoku.“ „(...) Što se tiče potrošnje piva i vina, premda raspoloživi podaci nisu uvijek jednoznačni, mnogi se znanstvenici slažu da je ona u prosjeku bila vrlo visoka: potrošnja vina rijetko je bila niža od litre dnevno, a piva još viša.“ „(...) Tako obilno konzumiranje piva i vina opravdalo se potrebom da se upotpuni kalorijski unos prehrane.“ „(...) Pivo i vino nisu se pili samo zbog žeđi izazvane slanim mesom ili zato što se od vode iz bunara dobivala dijarea. Pili su se i kako bi se dostiglo stanje euforije i uzbuđenja potrebno – poput pustošenja u vrijeme blagdana – kako bi se borilo protiv nesigurnost, strahova i teškoća svakodnevnog života.“ (Sarti, 2006: 211-212)

U primjeru na početku spominje se i rakija – *slivovica* te *rozoliš* – liker od ružina lišća.²

„U Evropi velika je novost, revolucija, pojava rakije i alkohola od žitarica, jednom rječju: žestoka pića. XVI. stoljeće ih takoreći stvara, XVII. ih unaprjeđuje, a XVIII. ih rasprostranjuje.“ (Braudel, 1992: 255)

² <http://hjp.novi-liber.hr/index.php?show=search>

„Drugi izvor užitaka moda je aromatiziranih alkohola, zvanih *ratafias*, koje bismo radije nazvali likerima.“ „(...) u XVIII. stoljeću moda je lansirala likere. Gui Patin, uvijek spreman da se naruga zanosima svojih suvremenika, ne zaboravlja da ukaže na slavni *rossolis*, koji je došao iz Italije.“ „(...) Ali blagi alkoholi definitivno su ušli u naviku, i potkraj stoljeća dobri građanski priručnici, poput *Uređene kuće*, uzet će zadatak da opišu *pravu metodu pripremanja svih vrsta likera (...) prema talijanskoj modi*.“ (Braudel, 1992: 259)

Nadalje, u djelu se spominje i kava.

„Kavovac možda potječe iz Perzije, govorilo se, a vjerojatno iz Etiopije: u svakom slučaju kavovac i kava ne javljaju se prije 1540.“ „(...) Potrošnja je porasla sredinom XVIII. stoljeća jer je Europa sama organizirala proizvodnju.“ „(...) Kava je postala „kraljevska roba“, sredstvo za stjecanje bogatstva. Aktivno područje kapitalizma zanima se za njezinu proizvodnju, širenje, uspjeh. Iz toga proizlazi u Parizu strahovit udar na društveni i kulturni život. Kavana (u kojoj se pije novo piće) postaje sastajalištem otmjenih ljudi i dokoličara, pribježište i za siromašne.“ (Braudel, 1992: 270-275)

7.4. MODA

Od elemenata mode najčešće se spominju kapa – škrjalc (10 puta), torba i žep (8 puta), čizme (6 puta), oprava (3 puta), a jednom se spominju halja, jagnuši, skapulari.

Kelner (ide i veli): Je bogme čeli hleb kruha! To je zaisto meštija, koja sadašnje vreme vnogo hasni. (Otrgne si kruha i veli): Tečen zaisto alia Baričević! Ala sam nejde žmahno po grlu. (Vzeme svoju kapu, pak ju da Zmeknirepu govoreči): Nate, ne bi li zmogli gde kakve pečenke, ar ne žive človek o samem kruhu. (118)

Diogeneš: Nijedna pošta ne prejde, da ne bi jednu torbu listov donesel, ter vendar tak je skup moj gospon, da ne će pri sveci pisati. (85)

Hermenegild: Ti nesrečni gluhak, kaj me nisi čul zvati? Kaj budem ja vsigdar moral po te iduč čizme dreti? (86)

„Odjeća postavlja sve probleme, od sirovina, načina proizvodnje, cijene koštanja, kulturne nepokretnosti, moda i društvenih hijerarhija. Razlikujući se do mile volje, odijelo svagdje žestoko ističe društvene suprotnosti. Zakoni protiv raskoši odgovaraju dakle mudrosti vlada, ali još više neraspoloženju visokih klasa društva zbog oponašanja skorojevića.“ (Braudel, 1992: 332)

Jedini primjer u djelu u kojem se govori o raskoši odijela i kičenosti javlja se kada Diogeneš opisuje Svetloglasovo odijelo:

*Diogeneš o Svetloglasu : Bil je **nakinčen** ves od pet do glave kakti vuzmeni jagnjec. Na prsa je imal nekakve **jagnuše** i **škapulare** bogzna kakve bratovčine. Na jednom **žepu** mentena je imal zlati kluč, kojega je moral dobiti jošče vu mali školi, kada je na imperatora došel, na drugem **žepu** je imal vilice, a noža si je moral zgubiti. Na **čizma** je imal ostruge. (93)*

Braudel napominje da se u XVIII. stoljeću sve ubrzava, oživljuje, ali taština postaje zakon kraljevstva bez granica o kojem rado govore svjedoci i sudionici. (Braudel, 1992: 344)

7.5. OBIČAJI

Od običaja i odnosa među ljudima važno je izvojiti različita zanimanja koja se javljaju u djelu; zabave o kojima govori Diogeneš; dneve; trgovanje i život provizora te odnos između slugu i gospodara.

Mnogobrojna zanimanja pojavljuju se u djelu, imamo gostioničara, liječnika, postolara, poštara, provizora, tamburaša.

Gostioničar, tj. kelner Anton Medobus jedan je od likova koji se pojavljuje kroz cijelo djelo, sudjeluje u norijama, podmeće drugim likovima i izvor je zablude i zabave. Jedna od gostioničarevih podvala dogodila se kada je pojeo meso iz Diogenešove juhe i donio mu juhu s kruhom umjesto s mesom, na što se Diogeneš naljutio.

Kelner (ziđe van pak se vu obodve šake srneje): Hi, hi, hi! Ovomu sem dobro nadrobil vu juhu; bude si mislil, kam je meso, da je sama juha ostala? Jo, koršemardiner, budem ja drugomu bolši, kak sam sebi i moji ženi. Lepo hvalim! Ja vžijem više skoka na dan, kak on, anda je vredno, da i ja kaj bolšega pojem. On se pak celi dan lenjari, anda mu je dosta , da mu se kruh vu juhu nadrobi.

Diogeneš: Ti si vendar jeden parlavita cigan! Pojel si meso, posrkal si masnejšu stran juhe, potlam si nuter nafalatal kruha i mene na takav juškulum pozval. Ni zahman, da si tak tust, kakti bik, da se samem mesom pitaš. Kak bi se ja mogel od same juhe? (90)

Nadalje, važna je i uloga liječnika i Diogenešov odnos prema njemu. Naime, doktor Pohabi dolazi u pomoć bolesniku, a Diogeneš počinje pričati o tome kakvi bi liječnici trebali biti. Smatra da su marljivi ako su slabog imetka, ali kada se obogate povećaju i cijenu. Pohabi smatra da mladi liječnici trebaju uvijek biti marljivi jer će se tako brzo naučiti praksi, a Diogeneš smatra da nitko neće pomoći ako mu se dobro ne plati. Diogeneš i Pohabi nastavljaju raspravu u kojoj obojica čvrsto brane svoje stavove.

Pohabi: Ja sem vračitelj, koji isem sim k jednomu betežniku zvan.

Diogeneš: To mi je jako drago, da su tak marljivi. Oni moraju čisto novi vračitelj biti.

Pohabi: Zakaj?

Diogeneš: Kajti novi vračitelji jesu jako marljivi, doklam jošće pri malom imetku jesu. Ali kada su vre nekuliko vremena i svoju mošnju vračlli i ,ovu vre dobro natrpali, onda bi človek moral po nje hintove pošiljati, pak barem 10 ali 12 cekinov naprvo dati.

Pohabi: Mladi vračitelji moraju vsigdar marljivi biti, da se brže prakšiša navčiju. (112)

Lik postolara i poštara javlja se na početku djela kada se Diogeneš žali na poštare i govori o izlizanim potplatima koje popravljaju postolari. Hermenegild se nadovezuje govoreći kako postolari puno traže za svoj posao. Diogeneš također pita Hermenegilda *gdo bolje guli* (86), tj. zanima ga tko više zaradi od koga – gospodari od seljaka ili obrtnici od gospodara.

Hermenegild: Ti nesrečni gluhak, kaj me nisi čul zvati? Kaj budem ja vsigdar moral po te iduč čizme dreti?

Diogeneš: O gospone, kaj se toga kvara dotiče, ja im lahko pomorem; oni i tak vsaku poštu dobivaju jednu torbu listov, hoču ja njim pod vsaki potplat jednoga prikeljiti i ovak ne budu potplate drli.

Hermenegild: Skoro da ne bi za škodu bilo, ar vezda šoštari iz sameh potplatov, koje mi tak drago plaćati moramo, hiže ziđeju onem true, koji imanja imaju.

Diogeneš: To ni čudo, ar vezda im ni moči presuditi, gdo bolje guli: je li gospoda muže, ali meštri gospodu? (86)

U Hermenegildovu kuću dolazi Sebirad te Diogeneš saznaje više o životu provizora. Sebirad je od siromašnog sluge došao do zavidne plaće i Diogeneša zanima kako je to postigao i odmah sumnja da nije sve mogao postići poštenim načinom, te govori kako je Sebirad mogao prevariti gospodara i zaraditi za sebe.

Diogeneš: Najlakše! Postavimo: vidi vam se dobra prilika prodati vina, pišete vašemu gosponu, da se kakvogoder vino jako dobru cenu prodati more. Imali bi pak vina gorničkoga vu pivnici okolu 200 veder, koje je pripravno ciknuti, ali zevreti, zato da ne bi vekši kvar bil, pitate, je li bi ga slobodno prodali, i dobite odgovor, da slobodno pod kakvu goder cenu. Metemtoga vi prodate staroga vina domačega grunta trgovcu s takvum pogodbum, da on vsaku vedru po cekinu ali vu samom zlatu plati. Trgovec privolji, ar je vino i po 2 cekina vredno. Vi vu kasu gospocku postavete banke računajuč vedru po četiri rajnička 30 xr, metemtoga 200 cekinov za se zemete i pišete gosponu, da ste tak srečni bili prodati zločesto vino po 4 rajnička 30 xr. Gospon ovo prime za istinu i gizda se pred drugem z srečum svojum i vašem gospodarstvom. (96)

Sebirad se začudio kako ga je Diogeneš prozreo, iako se branio i nijekao Diogenešove pretpostavke, znao je da je sve što govori istina.

U razgovoru sa Sebiradom Diogeneš spominje i dneve. Naime, dneve su slobodno vrijeme slugu nakon što podvore gospodara ručkom; nakon toga cijeli dan do drugog jutra mogu raditi što ih je volja.

Osim života obrtnika i provizora zanimljiv je i odnos slugu i gospodara opisan u djelu. Naime, Diogeneš radi za dva gospodara i često se žali na svoj posao. U razgovoru između Svetloglasa, *tolnačnika kraljevskog*, i Diogeneša saznajemo nešto više o Diogenešovim stavovima o životu sluga. Naime, Svetloglas smatra da sluge nikada nisu zadovoljni i uvijek žele više novca. Diogeneš brani sluge i govori da su pohlepnost i novac jedino što posjeduju, žao mu je što se siromahu zamjera kada traži olakšicu, a za gospodare je normalno kada se žele obogatiti i steći slavu.

Diogeneš također govori i o zabavama. Diogeneš objašnjava Ferdinandu kako su prijatelji tu ako imaš novca da organiziraš zabave. Kada nestane novca i prijatelji se rasprše. Prisjeća se lijepih vremena kada se kupao u vinu, davio u tortama i zabavljao. Ne gladuje ni sada, no postoji velika razlika.

8. O SVAKODNEVICI *DIOGENEŠA* U KONTEKSTU REGIONALNE KNJIŽEVNOSTI

Da bismo dobili potpuniju sliku svakodnevica osamnaestog stoljeća u Banskoj Hrvatskoj važno je usporediti *Diogeneša* s ostalim reprezentativnim djelima Banske Hrvatske, pa tako usporedbu vršimo između *Diogeneša* i sljedećih djela: Krčelić, Baltazar Adam, 1969. *Annuae (Godina 1749., Godina 1752., Godina 1753., Godina 1754 Godina 1755., Godina 1758., Godina 1761., Godina 1763., Godina 1765., Godina 1766.)*; Anonim, 1967. *Čini barona Tamburlana*; Brezovački, Tito, 1973. *Dramska djela. Pjesme (Sveti Aleksi)*; Brezovački, Tito, 1973. *Dramska djela. Pjesme (Matijaš Grabancijaš dijak)*; Mulić, Juraj, 2002. *Regule roditelov i drugeh staršeh i Regule dvorjanstva [Najstariji hrvatski bonton]*; Fuček, Štefan, 1735. (pretisak 2000.), *Historie* (o pijančevanju, o tancanju).

U *Annuama*, za razliku od *Diogeneša*, dan je detaljan opis običaja i odnosa u društvu, a naglasak je i na kritici društva. Djelo nije zasićeno ostalim elementima svakodnevica (hrana, piće, stanovanje, moda). U *Diogenešu* ne nalazimo detaljne opise društva, tek iz konteksta možemo saznati nešto više o odnosima i pravilima koja su vrijedila.

U *Činima barona Tamburlana* nailazimo na neke lekseme koji se pojavljuju i u *Diogenešu*, pa tako su kod hrane zajednički leksemi žito i kruh; kod pića vino; od elemenata stanovanja u oba djela pojavljuju se hiža, oblok, vrata. Od elemenata mode u oba djela javljaju se čizme. Također, pojavljuju se opisi zanimanja u oba djela, a ono koje se pojavljuje u oba je zanimanje trgovca. Nadalje, opisan je i prikazan i odnos slugu i gospodara, no razlika je u tome što su u *Činima*

barona Tamburlana sluge neiskreni i prodaju svoje gospodare za norije, što nije slučaj s *Diogenešom*.

Zanimljivo je usporediti još dva djela Tita Brezovačkog s *Diogenešom*, a to su *Sveti Aleksi* i *Matijaš Grabancijaš dijak*. U *Svetom Aleksiju* Brezovački najviše opisuje stanovanje i modu, a u *Matijašu* je najviše opisao ljude i običaje. Iz toga zaključujemo da Brezovački koristi veoma širok spektar znanja i motiva, budući da u svakom djelu prevladava drugačiji segment svakodnevice – kod *Diogeneša* su to hrana i piće, no doslijedan je u tome da u sva tri djela pokriva sve elemente svakodnevice.

Uspoređujući Mulihove *Regule* i *Diogeneša* uviđamo kako se od hrane u oba djela najviše spominje kruh, od elemenata stanovanja preklapaju se leksemi stol i hiža, od mode oprava. Ono u čemu se djela najviše razlikuju je to da su *Regule* bogate opisima ljudi, njihovog ponašanja i običaja, što nije slučaj kod *Diogeneša*.

U Fučekovoj *Historiji o pijančevanju*, iako se govori o opijanju ne spominju se konkretna pića, već samo da se pije u velikim količinama. Ako to usporedimo s *Diogenešom* vidimo da se u tom djelu ne spominje toliko opijanje, no vino kao leksem pojavljuje se 24 puta. U *Historijama o pijančevanju i tancanju* naglasak je i na kršćanskim običajima i ponašanjima što nije slučaj kod *Diogeneša*.

Nakon analize možemo zaključiti da se *Diogeneš* dosta razlikuje od ostalih djela Banske Hrvatske. U ostalim djelima naglasak je na obrazovanju, davanju uputa o ponašanju i kritici društva, a ništa od toga ne pronalazimo u *Diogenešu*. Najbliže dolazimo u opisu slugu i gospodara gdje iz konteksta možemo izvući kritiku stanja u društvu i kritiku gospodara, no i dalje neusporedivo s ostalim djelima.

9. ZAKLJUČAK

U zaključku se još jednom valja osvrnuti na djelovanje i važnost autora, pa tako Kombol kaže: „Brezovački je po mnogočemu, osobito po svojem živom narodnom osjećanju, prethodnik preporodnog pokoljenja, ali je inače po svojem načinu mišljenja i po čitavom duhovnom sastavu čovjek racionalističkog osamnaestog stoljeća, zaokupljen u prvom redu praktičnim tendencijama popravljena svijeta. Njega uglavnom nadahnjuju iste težnje, koje su i inače značajne za najveći dio naše književnosti u drugoj polovini 18. stoljeća; i on je s jedne strane neprijatelj prevratnih misli i vjerski liberalne prosvjećene filozofije poput Ivanošića, Reljkovića, Džona Rastića i

drugih, a s druge strane zagovornik razumnijeg uređenja društva i korisnog društvenog rada.“ (Kombol, 1961: 409)

„Kao pisac i izrazita ličnost nadvisivao je svoje suvremenike, odskačući dakako još jače od bljedoće svoje okoline, u kojoj osim njega i Maljevca i nije bilo drugih konkurenata.“ „(...) Brezovački je pripadao pokoljenju, koje je, rođeno duboko u osamnaestom stoljeću, dalo svoj pečat hrvatskom kulturnom životu na izmaku osamnaestog stoljeća.“ „(...) Na prijelazu iz osamnaestog u devetnaesto stoljeće nestaje pomalo iz javnosti tog pokoljenja zajedno s nekim starijim predstavnicima osamnaestog stoljeća.“ (Kombol, 1961: 410)

Diogeneš je značajno djelo u kontekstu svakodnevice osamnaestog stoljeća, preko djela dobivamo jasniji uvid u odnose među ljudima, njihove svakodnevne probleme, život slugu i njihov odnos s gospodarima, zatim načine na koji su se ljudi zabavljali, što su vjerovali, kako su zarađivali. Upravo iz tih razloga važan je ovakav prikaz i analiza pojedinih djela.

10. LITERATURA I IZVORI

Bogišić, Rafo, 1974. *Književnost prosvjetiteljstva*, u: Franičević, Marin – Švelec, Franjo - Bogišić, Rafo, 1974. *Povijest hrvatske književnosti*, Knjiga 3, Liber, Zagreb.

Braudel, Fernand, 1992. *Strukture svakidašnjice. Materijalna civilizacija, ekonomija i kapitalizam od XV. do XVIII. stoljeća*, Biblioteka August Cesarec, Zagreb.

Fališevac, Dunja, 2003. *Kaliopin vrt II: studije o poetičkim i ideološkim aspektima hrvatske epike*, Književni krug, Split.

Kombol, Mihovil, 1961. *Povijest hrvatske književnosti do Narodnog preporoda*, Matica Hrvatska, Zagreb.

Novak, Slobodan Prosperov, 2003. *Povijest hrvatske književnosti*, Golden marketing, Zagreb.

Sarti, Raffaella, 2006. *Živjeti u kući. Stanovanje, prehrana i odijevanje u novovjekovnoj Europi (1500.-1800.)*, Ibis grafika, Zagreb.

Vodnik, Branko, 1913. *Povijest hrvatske književnosti, Knjiga 1: Od humanizma do potkraj XVIII. stoljeća, s uvodom V. Jagića o hrvatskoj glagolskoj književnosti*, Matica Hrvatska, Zagreb.

Brezovački, Tito, *Diogeneš*.

<http://dizbi.hazu.hr/index.php?search=2&paging=1&query=brezova%C4%8Dki&refineByDoctype=6>

Hrvatski jezični portal <http://hjp.novi-liber.hr/>